

А.М. Зельницький, кандидат педагогічних наук, професор,
Г.В. Капосльоз, кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
О.Б. Черних
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

САМООЦІНКА ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті на основі результатів проведеного соціологічного опитування серед випускників вищих військових навчальних закладів 2014 року розглянуто такі аспекти: деякі наукові підходи щодо визначення рівня готовності респондентів до виконання посадових обов'язків у військах (силах); заходи, що, на думку випускників, слід взяти для підвищення якості підготовки військових фахівців; чинники, що сьогодні більшою мірою турбують майбутніх офіцерів, а також плани і побажання випускників щодо проходження ними військової служби на первинній посаді.

Ключові слова: якість військової освіти, компетентність, зворотний зв'язок, оцінювання якості військової освіти.

Постановка проблеми. Оцінку й самооцінку якості професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів відносять до основних елементів зворотного зв'язку. Останній є обов'язковою складовою процесу управління освітньою діяльністю, має використовуватися на всіх її етапах та стадіях і базуватися на певних методологічних, методичних та організаційних засадах. Застосування зворотного зв'язку в освіті дає можливість систематично відстежувати ефективність освітнього процесу, доцільність та обґрунтованість прийнятих рішень, відповідність отриманих результатів тим, що передбачалися, а також сприяє виявленню відхилень від запланованих параметрів якості та усуненню несприятливих наслідків функціонування системи.

На теперішній час проблема оцінювання якості освіти набула особливої актуальності. Разом з тим, її розв'язання залишається все ще недостатньо дослідженим явищем, особливо, що стосується сфери підготовки військових фахівців з вищою освітою тактичного рівня у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів (далі – ВВНЗ).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Результати опрацювання авторами низки науково-педагогічних, методичних та інших інформаційних джерел з питань діагностики якості вищої освіти та управління нею свідчать про необхідність розроблення відповідної теорії, яка б сприяла наданню навчально-виховному процесу більш цілеспрямованого та керованого характеру. Чільне місце у подібній теорії має посісти моніторинг якості освіти і такі його складові як оцінювання та самооцінювання рівня професійної підготовки тих, хто навчається.

У теорії й практиці освіти існують різні підходи до подібного моніторингу. Одні вчені й практики (П. Анісімов, В. Зуев, О. Майоров, Л. Шибаєва) розглядають моніторинг як засіб удосконалювання системи інформаційного

забезпечення управління освітою, інші (А. Галаган, В. Качерманьян, А. Савельєв, Л. Семушина) – як підвищення ефективності стратегічного планування розвитку вищої професійної освіти. В. Кальней, Н. Михайлова, Н. Селєзньова використовують моніторинг як засіб оцінки якості освіти. І. Вавілова, Л. Виноградова, С. Горбатков, І. Єлісеєв, В. Лукманов, Т. Макарова, Е. Мухортова, Н. Нікітін, А. Сапронов, Г. Скок розглядають моніторинг як інформаційну основу в системі оцінювання й управління якістю освіти на рівні навчального закладу.

Одним з напрямів серед подібних досліджень є проблема оцінювання якості підготовки військового фахівця та формування його особистості (В. Абрамов, Є. Афонін, М. Корольчук, В. Мандрагеля, Є. Мануйлов, М. Нецадим, В. Осьодло, В. Ягупов) та інших учених. Останнім часом у педагогічному середовищі є намагання актуалізувати питання самооцінювання якості підготовки фахівців з вищою освітою на засадах компетентнісного підходу із застосуванням методів соціології, що, на нашу думку, є перспективним напрямом розв'язання даної педагогічної проблеми.

Мета дослідження – виявити та проаналізувати поточний стан якості підготовки курсантів-випускників тактичного рівня у ВВНЗ на основі оцінювання майбутніми офіцерами основних складових власної компетентності; дослідити чинники, що, думку випускників, сприятимуть процесу більш якісної підготовки військових фахівців та надати рекомендації щодо її покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У Законі України “Про вищу освіту” якість вищої освіти розглядається як рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти; [1].

Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) розроблено серію стандартів ISO-9000, де описано основні положення систем управління якістю і визначено термінологію для систем управління якістю. У січні 2001 року набрав чинності відповідний державний стандарт України ДСТУ ISO 9000-2001 [2]. Поняття “управління якістю” у зазначеному стандарті визначено таким чином: “...скоординована діяльність, яка полягає у спрямуванні та контролюванні організації щодо якості”, а система управління якістю – “...система управління, яка спрямовує та контролює діяльність організації щодо якості”.

Відповідно до ідеології загального управління якістю – TQM (Total Quality Management) у державному стандарті України ДСТУ ISO 9000-2001 встановлено вісім принципів управління якістю (рис. 1). До сьомого принципу – прийняття рішень на підставі фактів – можна віднести аналіз результатів зворотного зв'язку функціонуючої системи.

Щодо зворотних зв'язків у системі вищої військової освіти, то їх можна умовно розділити на два види. Перший з них – це зворотний зв'язок, що застосовується в межах навчально-виховного процесу ВВНЗ. Другий – характеризує якість підготовки військових фахівців при виконанні ними службових обов'язків на первинних посадах у військах (силах) після завершення навчання у ВВНЗ.

Основними функціями першого виду зворотного зв'язку є такі: систематично відстежувати як саме здійснюється навчальна діяльність; виявляти

яких результатів досягнуто; здійснювати відповідний аналіз та готувати обґрунтовані рекомендації щодо удосконалення освітнього процесу.

Рисунок 1 – Принципи управління якістю

На міжнародному рівні Європейською Асоціацією з гарантування якості ENQA розроблено відповідні стандарти забезпечення якості вищої освіти [3; 4], де одним з засобів зворотного зв'язку, є проведення соціологічних опитувань, у тому числі, в режимі самооцінювання тих, хто навчається.

Подібне опитування здійснене авторами в ході виконання науково-дослідної роботи (шифр – “Моніторинг”) за підтримки Департаменту військової освіти та науки Міністерства оборони України у період з 20 травня до 15 червня 2014 року.

До опитування було залучено курсантів-випускників семи ВВНЗ (Академія сухопутних військ, Харківський університет повітряних сил, Військова академія (м. Одеса), факультет військової підготовки Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”, Житомирський військовий інститут Державного університету телекомунікацій, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації Державного університету телекомунікацій, Військовий інститут Київського національного університету ім. Шевченка).

Із 1179 курсантів (генеральна сукупність), які завершили навчання у ВВНЗ в 2014 році, опитано шляхом самооцінювання 913 осіб (вибіркова сукупність). Вибірка репрезентативна, похибка складає менше одного відсотка.

Основні завдання опитування:

1. Дослідити ступінь сформованості компетентності випускників та основних складових якості їх підготовки;

2. Виявити рівень готовності майбутніх офіцерів до проходження військової служби після закінчення ВВНЗ;

3. Вивчити думки респондентів щодо пріоритетних напрямів удосконалення змісту та методики навчання;

4. Проаналізувати чинники, що на думку опитаних випускників більшою мірою стримують ефективність навчально-виховного процесу у ВВНЗ;

5. Дослідити ефективність чинної форми самооцінювання щодо можливості її використання, як одного з елементів зворотного зв'язку, для удосконалення навчально-виховного процесу;

6. Підготувати загальні пропозиції щодо підвищення якості підготовки військових фахівців;

Якість підготовки військових фахівців, у даному контексті розглядається з точки зору самоаналізу, рефлексії випускників, а саме: усвідомлення ними власного професіоналізму; можливість реалізації індивідуальних здібностей та схильностей; оволодіння методологією самоосвіти, самовдосконалення; психологічна готовність до професійної діяльності; компетентність; здатність до успішного виконання посадових обов'язків у військах. Ключовим поняттям у цьому переліку є компетентність.

Компетентність військового фахівця, на нашу думку, являє собою інтегральний показник якості його підготовки, що характеризується ступенем здатності та готовності до постійного самовдосконалення, застосування сформованих знань, умінь, навичок, особистих якостей і ціннісних орієнтацій при виконанні службово-бойових функцій у звичайних та екстремальних умовах на посаді за призначенням [5]. Тут слід звернути увагу, що не академічні знання визначають компетентність, а здатність та готовність застосовувати їх у практичній діяльності. Визначенню саме цих показників було приділено основну увагу в ході дослідження.

За підсумками опитування отримано такі результати:

І. Соціально-демографічна характеристика опитаних випускників

а) вік (повна кількість років на момент опитування у % від загальної чисельності опитаних):

1) 20 – 8,5 %; 2) 21 – 35,5 %; 3) 22 – 42,9 %; 4) 23 – 7,0 %; 5) 24 – 3,0 %;

6) 25 – 1,3 %; 7) 26 – 1,2 %; 8) 27 – 0,3 %; 9) 28 – 0,2 %;

б) стать: 1) чоловіча – 97,0 %; 2) жіноча – 3,0 %;

в) сімейний стан: 1) одружений – 11,1%; 2) неодружений – 69,4%; 3) планують одружитися найближчим часом – 19,5%; 4) мають дітей – 4,1%;

г) з якої родини походять: 1) робочого – 38,4 %; 2) військовослужбовця – 23,9 %; 2) державного службовця – 13,1 %; 3) підприємця – 8,4 %; 5) селянина – 6,9 %;

7) інтелігенції – 5,3 %; 8) сирота – 2,4 %; 6) фермера – 0,9%; 9) інше – 0,7 %;

д) у яких регіонах країни проживали до вступу у ВВНЗ:

1) західний – 24,4 %; 2) центральний – 23,2 %; 3) північний і Київ – 22,7%; 4) східний – 18,1% ; 5) південний – 8,4%; АРК – 3,2%.

ж) у яких типах населених пунктів проживали до вступу у ВВНЗ:

1) районний центр – 30,4 %; 2) село – 23,9 %; 3) обласний центр – 21,6 %;

4) місто обласного підпорядкування – 11,9 %; 5) селище міського типу – 7,5 %; 6) Київ – 4,7 %.

з) чи мали досвід проходження військової служби до вступу у ВВНЗ:

1) проходили військову службу за контрактом – 4,3 %; 2) проходили строкову військову службу – 5,3 %; 3) навчалися у військовому ліцеї – 10,6%; 4) навчалися у ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою – 22,5%; 5) не проходили військову службу та не навчалися у військовому ліцеї (ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою – 57,3%;

и) чи виконували обов'язки молодшого командира під час навчання у ВВНЗ:

1) так, протягом усього навчання – 9,6%, 2) так, більш як 2 роки – 3,5%; 3) так, від 1 року до 2 років – 3,8%; 3) так, менше 1 року – 7,3%; 5) ні, не виконували – 75,7%;

к) за яким напрямом навчалися у ВВНЗ: 1) інженерний – 56,8%; 2) командний – 38,0%; 3) гуманітарний – 1,2%; 4) інший – 3,9%..

Відтак, якщо представити узагальнену соціально-демографічну характеристику респондентів у вигляді портрету середньостатистичного випускника ВВНЗ 2014 року, то він виглядатиме так. Це - особа чоловічої статі, віком 21 – 22 роки, неодружений, не має дітей, походить з родини робочого чи військовослужбовця, проживає, переважно, у західному, північному і центральному регіонах України, мешкає в районному центрі чи в селі, не проходив строкової військової служби чи військової служби за контрактом до вступу у ВВНЗ, не виконував обов'язків молодшого командира під час навчання, навчався за інженерним напрямом.

II. Рівень готовності випускників до виконання посадових обов'язків у військах, силах.

Інтегральні дані щодо рівня готовності випускників до виконання посадових обов'язків у військах, силах зведено у таблицю (таблиця 1).

Серед представлених у ній процесуальних показників менш сформованими, відносно інших, за результатами самооцінки випускників, є такі:

володіти озброєнням та військовою технікою підрозділу, здійснювати їх технічне обслуговування та зберігання, перевіряти наявність і технічний стан;

вивчати індивідуально-психологічні якості особистості, проводити індивідуально-виховну роботу з особовим складом;

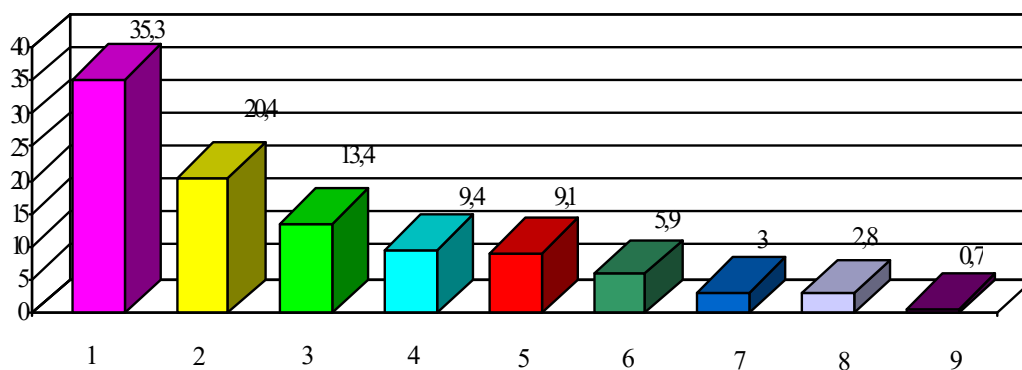
керуватися законами України та іншими нормативно-правовими актами: застосовувати знання Конституції України, Статутів Збройних Сил України; основних керівних документів (накази, директиви), бойових статутів за видами Збройних Сил України, настанов родів військ, спеціальних військ, що регламентують діяльність за посадовим призначенням;

проводити навчальні заняття з військово-спеціальних і військово-технічних дисциплін.

Таблиця 1. Підсумки опитування щодо готовності випускників ВВНЗ до виконання службових обов'язків (913 осіб)

№	Зміст питання анкети щодо готовності	Кількісні показники готовності, %				
		У повному обсязі	Є потреба у самовдосконаленні	Є потреба у консультативній допомозі	Є потреба в організованій підготовці	Інше
1.	Вивчати індивідуально-психологічні якості	65,7	23,6	9,5	1,0	0,2
2.	Згуртувати військовий колектив	74,2	17,5	5,9	0,8	1,6
3.	Спиратися на нормативно-правову базу	67,3	24,6	6,9	1,0	0,2
4.	Здійснювати управлінську діяльність	78,1	16,6	3,9	1,4	-
5.	Проводити навчальні заняття	69,4	24,5	5,2	0,7	0,2
6.	Нести внутрішню службу	70,2	19,5	7,3	2,8	0,2
7.	Володіти озброєнням та військовою технікою	65,3	23,3	9,3	2,0	0,1
8.	Прийняти, здати посаду	65,2	14,6	18,6	1,5	0,1
Інтегральний показник		69,4	20,6	8,3	1,4	0,3

III. Запропоновані випускниками ВВНЗ зміни (напрями удосконалення) в змісті та методиці навчання, що на їх думку сприятимуть підвищенню якості власної підготовки (рисунок 2).

1. Удосконалити практичну підготовку із застосуванням ОВТ
2. Посилити підготовку щодо управління військовим підрозділом
3. Посилити підготовку щодо формування навичок проведення занять з о/с
4. Посилити практичну складову індивідуально-виховної роботи
5. Удосконалити методику індивідуалізації навчання
6. Удосконалити інформаційно-комунікативну підготовку
7. Приділити більше уваги формуванню навичок проведення бесід з о/с
8. Посилити практичну складову виховної роботи з військовим колективом.
9. Інше

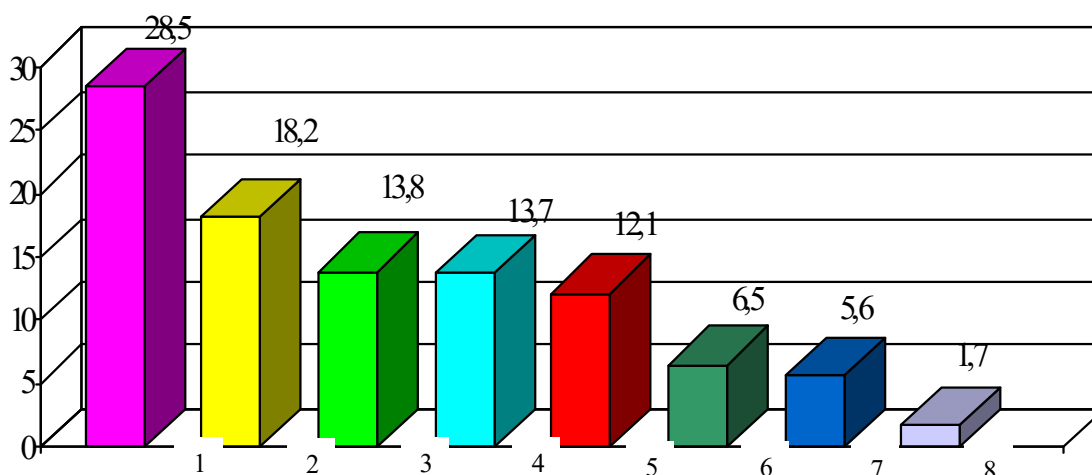
Рисунок 2 – Напрями змін у змісті та методиці навчання для підвищення якості підготовки військових фахівців

Серед запропонованих випускниками ВВНЗ змін (напрямів удосконалення) в змісті та методиці навчання, що на їх думку сприятимуть підвищенню якості власної підготовки, найбільш рейтинговими визначено такі:

удосконалити практичну підготовку із застосуванням озброєння та військової техніки; посилити підготовку щодо управління військовим підрозділом; посилити підготовку щодо управління військовим підрозділом; посилити підготовку щодо формування навичок проведення занять з особовим складом.

Що стосується перших двох напрямів удосконалення змісту та методики навчання, то ці питання залишаються актуальними у системі військової освіти протягом багатьох років. Вони поки що не знайшли свого кардинального вирішення. Це підтвердилося і в ході проведення антитерористичної операції на сході України. Тобто майбутні офіцери гостро відчують потребу в удосконаленні власної практичної підготовки, як пріоритетного напрямку підвищення професіоналізму, що потребує внесення відповідних змін у навчальні програми і посилення матеріально-технічного та методичного забезпечення навчального процесу.

IV. Організаційні заходи, що, на думку респондентів, слід вжити для підвищення якості підготовки випускників ВВНЗ (рисунок 3).

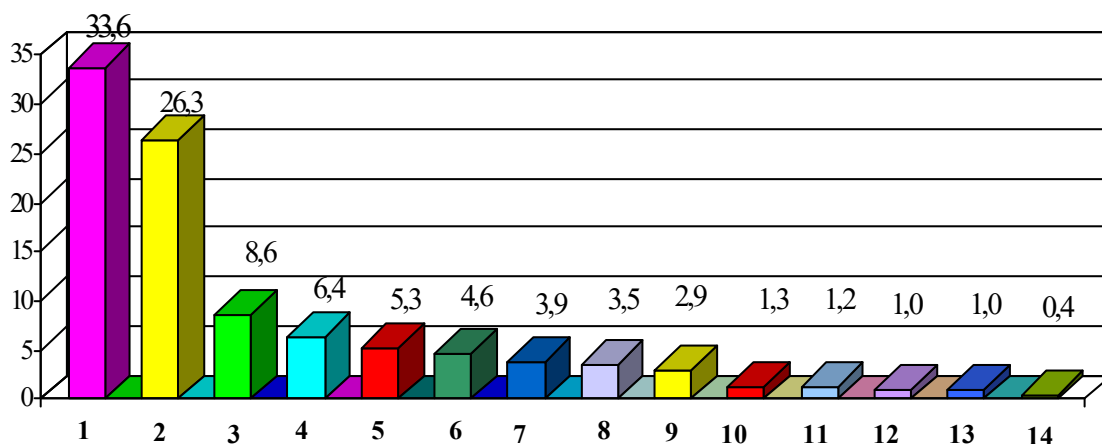

1. Збільшити термін військового стажування (кількість стажувань)
2. Удосконалити навчально-матеріальну базу ВВНЗ
3. Більш цілеспрямовано сприяти формуванню лідерських якостей
4. Приділити більше уваги проведенню заходів з фізичної підготовки, спорту
5. Зменшити відрив курсантів від планових занять і самостійної підготовки
6. Покращити забезпечення навчального процесу підручниками, посібниками
7. Приділити більше уваги загальнокультурним заходам у позанавчальний час
8. Інше

Рисунок 3 – Рейтинг заходів для підвищення якості підготовки військових фахівців

Як свідчать результати опитування, у рейтингу представлених заходів заслуговують на увагу перші п'ять, що перетнули позначку 10%. Серед них є й такий як – зменшити відрив курсантів від планових занять і самостійної підготовки. Подібні факти не є припустимими і потребують посиленого контролю та оперативного реагування з боку відповідних органів управління.

V. Нагальні проблеми, що за результатами самооцінювання більшою мірою турбують випускників стосовно проходження ними військової служби на первинній офіцерській посаді по завершенні навчання (рисунок 4):

1. Житлова проблема;
2. Рівень грошового забезпечення;
3. Готовність до прийняття посади;
4. Можливість взяти участь у миротворчих операціях;
5. Працевлаштування дружини;
6. Невизначеність місця проходження військової служби;
7. Невизначеність посади, на яку призначаюся;
8. Готовність застосовувати озброєння та військову техніку підрозділу;
9. Готовність до входження в офіцерський колектив підрозділу;
10. Готовність до проведення навчальних занять з особовим складом;
11. Готовність до проведення виховної роботи з особовим складом;
12. Готовність до здачі заліків з командирської підготовки;
13. Влаштування дітей у дитсадок, ясла;
14. Інше.

Рисунок 4 – Рейтинг проблем, що більшою мірою турбують випускників ВВНЗ

Побутові проблеми, по відношенню до інших, як свідчать результати опитування, значно більшою мірою (понад 66%) турбують випускників стосовно проходження ними військової служби на посаді за призначенням по завершенні навчання у ВВНЗ.

VI. Плани і побажання випускників щодо проходження військової служби по завершенні навчання.

а) плани щодо подальшого проходження військової служби після закінчення ВВНЗ: 1) бажаю служити – 81,9%; 2) планую звільнитися після закінчення ВВНЗ – 1,4%; 3) планую звільнитися після закінчення строку 1-го контракту – 4,0%; 4) ще не вирішив – 12,3%; 5) інше – 0,4%.

Тобто, майже кожний восьмий з опитаних випускників або планує звільнитися після закінчення строку 1-го контракту, або вагається з прийняттям такого рішення. Реально, даний показник у два з лишком рази вищий. Це не найкраща статистика, що підтверджується мотивами деяких вступників до ВВНЗ курсантів стосовно можливості ухилення від строкової військової служби та отримання ними вищої освіти за державний кошт.

б) бажання проходити військову службу після закінчення ВВНЗ:

1) у стройовій військовій частині – 53,9%; 2) у військкоматі – 5,9%; 3) у ВВНЗ; – 10,1%; 4) в органах військового управління (у штабі) – 23,5%; 5) інше (у тому числі участь в АТО) – 6,1%;

Трохи більше половини з числа опитаних випускників бажають проходити військову службу в стройовій військовій частині. Разом з тим, майже 40% з них бажають служити в органах військового управління (у штабах), у ВВНЗ і військкоматах.

Таким чином, за результатами опитування курсантів-випускників ВВНЗ отримано відповідні дані. Як ними скористатися? Чи достатньо наданої інформації для ефективного управління процесом забезпечення (гарантування) якості підготовки військових фахівців на системній основі, а саме:

- виявити проблеми щодо якості підготовки військових фахівців;
- проаналізувати причини проблем, виявити симптоми отриманого рівня якості;
- прийняти рішення щодо поліпшення якості підготовки фахівців;
- скласти план реалізації рішення;
- забезпечити виконання плану;
- перевірити результати виконання рішення;
- впровадити необхідні зміни в навчально-виховний процес.

У всякому разі, виконання перших двох з вищезазначених дій можуть слугувати певною основою щодо управління якістю підготовки військових фахівців. Загалом же наданої інформації для ефективного управління цим процесом на системній основі недостатньо. Щоб приступити до формування цілком аргументованого управлінського рішення з постановкою конкретних завдань керівним органам ВВНЗ, факультетам, кафедрам, іншими структурним підрозділам стосовно поліпшення якості підготовки військових фахівців, потрібно значно розширити та поглибити подібну статистику. Важливу роль при цьому мають відігравати результати аналізу професійного відбору, поточного контролю, об'єктивних даних щодо стану навчально-матеріальної бази, фінансування заходів з підготовки курсантів, роботи ДЕК, проведення інспекційних заходів, опитування викладацького та командного складу ВВНЗ, відгуків з військ тощо.

Висновки. Результати самооцінювання випускниками ВВНЗ якості власної підготовки та пропозиції щодо її покращання є важливим та конче необхідним чинником. Здійснення ж комплексного підходу щодо управління якістю підготовки військових фахівців передбачає проведення додаткових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про вищу освіту”, № 1556-VII.
2. Системи управління якістю основні положення та словник : ДСТУ ISO – 9001: 2001. – К.: Держстандарт України, 2001. – 17 с.
3. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 35 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.enqa.eu/files/ESG%20in%20Ukrainian.pdf>
4. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bologna-bergen2005.no/Docs/oo-Main_doc/050221_ENQA_report.pdf

5. Зельницький А.М. Вища військова освіта – проблема гарантування якості /Зельницький А.М. // Вісник НАОУ. – 2012. – № 1(26). – С. 23–25.

А.Н. Зельницький, кандидат педагогических наук, профессор,
Г.В. Капослез, кандидат психологических наук, старший научный сотрудник,
О.Б. Черных
Национальный университет обороны
Украины имени Ивана Черняховского

САМООЦЕНКА КАЧЕСТВА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ ВЫПУСКНИКОВ ВЫСШИХ ВОЕННЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье на основе результатов проведенного социологического опроса среди выпускников высших военных учебных заведений-2014года рассмотрены следующие аспекты: некоторые научные подходы относительно определения уровня готовности респондентов к выполнению должностных обязанностей в войсках (силах); мероприятия, которые, по мнению выпускников, следует предусмотреть для повышения качества подготовки военных специалистов; факторы, которые сегодня в большей степени волнуют будущих офицеров, а также планы и пожелания выпускников относительно прохождения ими военной службы на первичной должности.

Ключевые слова: качество военного образования, компетентность, обратная связь, оценивание качества военного образования.

A. Zelnytskiy, Candidate of pedagogical sciences, Professor,
G. Kaposlyoz, Candidate of psychological sciences, senior research worker,
O. Chernykh
National Defence University of Ukraine name after I Cherniahovsky

RATING GRADUATES HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS OWN COMPETENCE IN THE MANAGEMENT OF THE QUALITY OF TRAINING OF MILITARY SPECIALISTS

On the basis of the results of a poll conducted among graduates higher military educational institutions 2014 considered: some scientific approaches to the determination of the level of preparedness of respondents for duty in the military forces; activities which, in the opinion of graduates should be provided to improve the quality of training of military specialists in higher military educational institutions; factors that today are more concerned about the future officers, as well as plans and wishes regarding graduates of service on a primary position on completion of training.

Keywords: quality of military education, competence, feedback, evaluating the quality of military education.